

**NEZNÁME DOKLADY VYHYNUTÝCH ALEBO KRITICKY
OHROZENÝCH LIŠAJNÍKOV V HERBÁROCH SLOVENSKEHO
NÁRODNÉHO MÚZEA A KATEDRY BOTANIKY PRÍRODOVEDECKEJ
FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO (BRATISLAVA)**

Ivan Pišút

Abstract: *Specimens of extinct or critically endangered lichens in collections of the Slovak National Museum and Department of Botany, Faculty of Natural Sciences, Comenius University (Bratislava, Slovakia). By revision of 2 herbaria were found up till now unknown specimens of extinct *Sticta fuliginosa*, *S. sylvatica* (Slovakia), *Usnea longissima* (Slovakia, Ukraine) and critically endangered lichen species *Leptogium saturninum*, *Menegazzia terebrata*, *Thelotrema lepadinum* (Slovakia).*

Key words: extinct or critically endangered lichens, Slovakia, Ukraine.

Počas revízie epifytických druhov lišajníkov pre účely projektu APVV-51-040805 v botanických zbierkach Slovenského národného múzea-Prírodovedného múzea (BRA) a Katedry botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského (SLO) v Bratislave som zistil niekoľko dosiaľ neznámych herbárových dokladov vyhynutých (*Sticta fuliginosa*, *S. sylvatica*, *Usnea longissima*) alebo kriticky ohrozených druhov (*Leptogium saturninum*, *Menegazzia terebrata*, *Thelotrema lepadinum*). Zbery pochádzali najmä zo Slovenska, dva zo Zakarpatskej Ukrajiny. Kategórie ohrozenosti sú podľa autorov Pišút et. al. (2001).

***Leptogium saturninum* (Dicks.) Nyl. CR**

Revidovaný doklad: Slovacia, Montes Vysoké Tatry: "Tátrablösse" 1886. 9. leg. V. Greschik (SLO).

Identifikácia lokality sa zatiaľ nepodarila. Rozšírením tohto druhu v priestore a čase na Slovensku sa podrobne zaoberali Lackovičová, Guttová (2006). Ide o kriticky ohrozený taxón, ktorého nálezy za posledných sto rokov výrazne poklesli na menej než desať.

***Menegazzia terebrata* (Hoffm.) A. Massal. CR**

Revidovaný doklad: Slovacia, Montes Volovské vrchy: "Poráč leg. V. Greschik" (sine dato).

V minulosti bola *Menegazzia terebrata* nezmierená v horských lesoch najmä na bukoch, ale tiež na jedliach, smrekoch, klenoch, jelšiaci, zriedkavejšie na machnatých balvanoch. Od roku 1970 sa diskovka dierkovaná vyskytovala zriedkavo iba vo Veľkej Fatre, Nízkyh, Vysokých a Belianskych Tatrách, Slovenskom raji, na Poľane, v Ondavskej vrchovine a v Bukovských vrchoch. (Guttová, Orthová 1998, Lisická 2005, Pišút 1983, 1985). Aktuálne doklady pravdepodobne jestvujú iba z Bukovských vrchov.

***Sticta fuliginosa* (Hoffm.) Ach. EX**

Revidovaný doklad: Slovacia, Montes Čergov: Čergov Cserhó ut *Sticta silvatica* " leg. Puchert sine dato (SLO).

Škoda, že doklad z Čergova neobsahuje podrobnejšie údaje o nálezisku, ba dosiaľ nepoznáme ani vlastné meno zberateľa. Tento druh patrí k našim najvzácnejším lišajníkom. Dosiaľ boli známe iba 2 lokality: v doline Svarínskeho potoka pri Svaríne v Nízkyh Tatrách a na vrchu Holica v Pieninách (Pišút 2005). Z pohoria Branisko udával tento druh Szatala (1930) pôvodne Hazslinszkým určený ako *S. sylvatica*. Išlo zrejme o chybnú revíziu (pozri nasledujúci taxón).

***Sticta sylvatica* (Huds.) Ach. EX**

Revidované doklady: Slovacia: Montes Oravské Beskydy: "Babia gora: 7. 1884 leg. V. Greschik" (SLO). Montes Branisko: "Branisko: In rupibus madidis umbrosis Sept." leg. F. Hazslinszky" (SLO). Obs. sec. Szatala (1930: 918) errore *S. fuliginosa*. Montes Slanské vrchy: Šimonka Simonkó ut *Sticta scrobiculata* leg. F. Hazslinszky (SLO).

Sticta sylvatica sa v minulosti na Slovensku vyskytovala veľmi roztrúsene. Nálezy boli známe zo Štiavnických vrchov, Oravských Beskyd, Vysokých Tatier, Slanských vrchov, z Vihorlatu a Bukovských vrchov. Odtiaľto (z Ďurkovca) pochádza aj posledný nález z roku 1962 (Pišút 2005).

***Thelotrema lepadinum* (Ach.) Ach. CR**

Revidovaný doklad: Slovacia, Montes Oravské Beskydy: Babia gora: An *Picea excelsa* 7. 1884 leg. V. Greschik (SLO).

Druh veľmi náročný na vzdušnú vlhkosť, rastúci na hladkej kyslej borke listnáčov aj ihličnanov. Na Slovensku bol známy z Oravských Beskyd, Bielych Karpát, Strážovských vrchov, Veľkej Fatry, Vtáčnika, Vysokých, Belianskych a Nízkyh Tatier, Poľany, Slovenského raja, Muránskej planiny a Bukovských vrchov. Po roku 1970 ho našli zriedkavo v Oravských Beskydách, Veľkej Fatre, Nízkyh, Vysokých a Belianskch Tatrách, na Poľane, vo Veporských a Bukovských vrchoch (Kyselová 1995, Lackovičová, Pišút 2004; Liška, Pišút 1995).

***Usnea longissima* Ach. EX**

Revidované doklady: Slovacia, Montes Malé Karpaty: Modra (ut Modern), 1895" leg. K. Mergl (BRA). Montes Vysoké Tatry: Smokovec (ut Smeks) 6. 1885 leg. V. Greschik (SLO); Široká ("in alpe Široká 2100 m", 8. 1935 leg. V. Greschik (SLO). Poznámka: výškový údaj je pochybný.

Ucraina, Carpati orientales: Montes Čornohora, Pip Ivan " Regio montis Pop Ivan, Nad Klausurou Balzatul" 1934 leg. V. Nábělek (BRA); Čorná Rika, 1936 leg. V. Nábělek (BRA).

Rozšírenie na Slovensku (dosiaľ nebolo súborne zaznamenané):

Malé Karpaty: Modra, lesy nad mestom "Auf Ästen von alten Bäumen, Modern" (Bolla 1861). "An alten Fichten.in den Wäldern oberhalb Modern Bolla 1861", (teste Zahlbruckner 1894).

Biele Karpaty: Lopeník, lesy nad obcou tesne pri moravskej hranici "An alten Buchen in den Lopeník Waldungen knapp an der mährischen Grenze" (Holuby 1884).

Oravské Beskydy: Babia hora "Babiagora" (Stein 1873).

Nízke Tatry: Korytnica "Ad Abietes in balneo Korytnica 1865 leg. Markus" (Motyka 1938); Banská Bystrica, Selce "Com. Zvolen, Selce in Fago 1873 leg. Kmet" (Motyka 1938).

Štiavnické vrchy: Prenčov, Uhelnice "Bencsfalu, Uhelnice" (Cserey 1897).

Muránska planina: "Dolina Klátna, Abies, ca 770 – 780 m" (Suza 1950).

Levočské vrchy: Škapová "in silvis dentissimis dictis Skapový vrch 1228 m, 1888 leg. Greschik" (Motyka 1938).

Vysoké Tatry: Viaceré lokality, súborne ich zaznamenáva Lisická (2005). Posledné doložené nálezy pochádzajú z rokov 1956 – 1969. Tatarkiewicz (1971) ich udáva z Bielovodskej, Širokej, Javorovej doliny a z Doliny Kacvinského potoka.

Belianske Tatry: Tatranská Javorina-Podspády, "Im schattigen Walde nach dem Muran zu findet sich *Usnea longissima* ziemlich zahlreich" Fritze, Ilse (1870). Dolina Javorinky leg. Suza "Javorinatal, Belaer Tatra, Suza" (Keissler 1960).

Usnea longissima je nápadný, široko cirkumboreálne rozšírený druh, vyhľadávajúci stanovišťa s vysokou vzdušnou vlhkosťou v prirodzených, najmä ihličnatých alebo zmiešaných lesoch, extrémne citlivý na zmeny mikroklimy. Aj v minulosti sa na Slovensku vyskytoval iba zriedkavo. Vertikálne rozšírenie dosahovalo nadmorskú výšku 1320 m (Lisická 2005), najnižšie lokality boli v ostrovčeku jedľového lesa v doline Kamenného potoka nad Modrou v nadmorskej výške okolo 300 až 400 m, ich výskyt potvrdzoval reliktný charakter tohoto biotopu.

Literatúra

- BOLLA, J., 1861: Die Flechten, Algen und Moose der Presburger Flora. *Verh. Vereins Naturk. Presburg*, Abh. 5 (1860-1861): 25-39.
- CSEREY, A., 1897: Selmecebánya és vidéke növentani tekintetben. *Selmecebánya*, 121 pp.
- FRITZE, R., ILSE, H., 1870: Karpaten-Reise. Gemeinschaftlich angeführt im Juli und August 1868 und beschrieben von R. Fritze und Dr. H. Ilse. *Verh. Zool. Bot. Ges.* 20: 467-526.
- GUTTOVÁ, A., ORTHOVÁ, V., 1998: Lichenologické zaujímavosti zo Slovenského raja. Lichenological rarities from the Slovenský raj Mts. *Bull. Slov. Bot. Spoločn.* 20: 43-47.
- HOLUBY, J. L., 1884: Die bisher bekannten Flechten des Trentschiner Comitatus. *Oesterr. Bot. Z.* 34: 345-351.
- KEISSLER, K., 1960: Usneaceae. In: Rabenhorst's Kryptogamen-Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz, Leipzig, Ed. 2., Band 9, 5 Abt. 4 Teil. 755 pp.
- KYSELOVÁ, Z., 1995: Contribution to the lichen flora of the Tatra Mountains II. Addenda ad lichenographiam Tatrae II. *Oecol. Montana* 4: 15-20.
- LACKOVIČOVÁ, A., GUTTOVÁ, A., 2006: Lichen diversity - history, contemporary occurrence and trend in Slovakia: *Gyalecta ulmi* and *Leptogium saturninum*. In: LACKOVIČOVÁ et al. (ed.): Central European lichens – diversity and threat p. 219-239.
- LACKOVIČOVÁ, A., PIŠŮT, I., 2004: Lišajníky Národnej prírodnej rezervácie Dobročský prales (Klenovský Vepor, Veporské vrchy). Lichens of National Nature Reserve Dobročský prales (Klenovský Vepor Mts, Veporské vrchy Mts, Slovakia). *Bull. Slov. Bot. Spoločn.* 26: 23-30.
- LISICKÁ, E., 2005: The Lichens of the Tatra Mountains. Veda, Bratislava 439 pp.
- LIŠKA, J., PIŠŮT, I., 1995: Lišajníky. In: KOTLABA, F. (ed.): Červená kniha ohrozených a vzácnych druhov rastlín a živočíchov SR a ČR 4, Sinice a riasy, huby, lišajníky, machorasty, Príroda, Bratislava, 120-156.
- MOTYKA, J., 1938: Lichenum generis *Usnea* studium monographicum. Pars systematica. Leopoli 1936-1938, 651 pp.

- PIŠŮT, I., 1983: Nachträge zur Kenntnis der Flechten der Slowakei 10. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov.*, 29: 67-76.
- PIŠŮT, I., 1985: Die aktuelle Verbreitung einiger epiphytischen Flechtenarten in der Slowakei I. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov.*, 31: 3-28.
- PIŠŮT, I., 2005: Čelaď Lobariaceae Chevall. (lichenizované huby - história, súčasnosť a trendy výskytu na Slovensku. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov.* 51: 15-29.
- PIŠŮT, I., GUTTOVÁ, A., LACKOVIČOVÁ, A., LISICKÁ, E., 2001: Červený zoznam lišajníkov Slovenska (december 2001), p.23-30. In: BALÁŽ, D., MARHOLD, K., URBAN, P. (eds.): Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska. *Ochr. Prír.* 20, Suppl. 1-160.
- STEIN, B., 1873: Flechten der Babiagora. *Verh. Bot. Vereins Prov. Brandenburg*, 14: 94-97.
- SUZA, J., 1950: Lišejníky Muráňské vysočiny a Slovenského Krasu. Lichens de Muráňská vysočina et de Slovenský Kras (Slovaquie). *Acta Acad. Sci. Nat. Moravo-Siles.*, 22: 183-210.
- SZATALA, Ö., 1930: Lichenes Hungariae. II. Gymnocarpae (Graphidineae, Cyclocarpinae: Lecanactidaceae - Peltigeraceae). Magyarorszáğ zuzmóflórája. *Folia Crypt.*, 1: 833-928.
- TATARKIEWICZ, K., 1971: Stanowiska Usnea longissima Ach. w Tatrach. Usnea longissima Ach. dans Les Tatras. *Fragm. Flor. Geobot.* 17: 355-357.
- ZAHLBRUCKNER, A., 1894: Zur Flechtenfloraa des Pressburger Komitates. *Verh. Vereins Heil.-Naturk.*, 8 (1892/93): 19-73, 273-284.

Adresa autora: RNDR. Ivan Pišút, DrSc., Botanický ústav SAV, Dúbravská cesta 9, SK-845 23 Bratislava, e-mail: ivan.pisut@savba.sk